

Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet

Güllü ATABEY¹, Derya HASTA²

ÖZ

Bu çalışmada demokrasinin önemli bir unsuru olan siyasal katılımın toplumsal cinsiyet ve siyasal yeterlik ile ilişkisi incelenmiştir. Bu kapsamda, öncelikle siyasal katılım, toplumsal cinsiyet ve siyasal yeterlik hakkında bilgi verilmiş, ardından toplumsal cinsiyet ve siyasal yeterliğin siyasal katılım üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca, toplumsal cinsiyet ve siyasal yeterlik arasındaki ilişkiye de yer verilmiştir. Son olarak, çalışma değişkenleri kapsamında siyasal katılımın daha eşitlikçi ve kapsayıcı hale getirilebilmesi adına atılabilecek adımlar tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: siyasal katılım, siyasal yeterlik, toplumsal cinsiyet, cinsiyet rolleri

Atabey, G. ve Hasta, D. (2018). Siyasal katılım, siyasal yeterlik ve toplumsal cinsiyet. *Nesne*, 6(13), 484-516.

¹Uzman Sosyal Psikolog

² Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, dhasta(at)ankara.edu.tr

Geliş tarihi: 01.09.2017

Kabul tarihi: 15.11.2018

Political Participation, Political Efficacy and Gender

ABSTRACT

In this study, the relation of political participation, which is an important element of democracy, with gender and political efficacy was examined. In this context, firstly political participation, gender and political efficacy were explained, and then the impacts of gender and political efficacy on political participation were evaluated. In addition, the relation of gender with political efficacy was evaluated. Finally, the steps in order to make political participation more egalitarian and inclusive were discussed within the scope of the study variables.

Keywords: political participation, gender, political efficacy, gender roles

Demokratik sistemlerin en belirgin özelliği, topluma üye kişilerin seçim yapabilmelerine, siyasal katılım yoluyla siyasal iktidar ve işleyiş üzerinde etkili olabilmelerine olanak sağlamalarıdır. Başka bir deyişle, demokratik sistemlerde vatandaşların siyasal iktidar ve siyasal işleyiş üzerindeki etkinlikleri siyasal katılım yoluyla mümkün olmaktadır. Bu noktada, demokratik bir toplumun olmazsa olmazı olan siyasal katılımı etkileyen etmenlerin neler olduğu sorusu önem kazanmaktadır. Siyasal katılımın sosyal medya kullanımı (Ersöz, 2005; McLead, Scheufele ve Moy, 1999), siyasal güven (Değirmenci ve Kaya, 2015), sosyal sermaye ve sosyal bağlar (Lake ve Huckfeldt, 1998) ve siyasal pazarlama (Üste, Yüksel ve Çalışkan, 2007) gibi pek çok değişkenle ilişkisi vardır. Araştırmalar, siyasal katılımın yaş (Kalaycıoğlu, 1983; Kışlalı, 1987; Milbrath, 1965), gelir düzeyi (Camaj, 2014; Huckfeldt, 1979; Karaçor, 2009), eğitim (Altan, 2011; Brady, Verba ve Scholozman, 1995; Kam ve Palmer, 2008), meslek (Duran, 2005; Kalaycıoğlu, 1983; Milbrath, 1965) ve yerleşim yeri (Gimpel ve Schuknecht, 2003; Kışlalı, 1987; Milbrath, 1965) gibi sosyo-demografik etmenlerle olan ilişkisini de ortaya koymaktadır.

Siyasal katılımın ilişkili olduğu değişkenler arasında sosyal psikoloji alanının önemli çalışma konularından biri olan toplumsal cinsiyet (Altındal, 2009; Beauregard, 2016; Jennings, 1983; Tripp, 1994; Yaylı ve Eroğlu, 2015) de vardır. Bu çalışmanın bir amacı siyasal katılım ve onunla yakından ilişkili olan siyasal yeterliği toplumsal cinsiyet açısından anlamaya çalışmaktır. Çalışmanın diğer bir amacı ise, siyaset bilimi, siyaset psikolojisi ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerde gerçekleştirilmiş olan çalışmalardan yararlanılarak, okurlara siyasal katılım, siyasal yeterlik ve siyasal katılım üzerinde etkili olan bazı (siyasal, bireysel ve sosyo-ekonomik) etmenler hakkında bilgi sunmaktır. Toplumsal cinsiyet, siyasal yeterlik ve bu değişkenlerin siyasal katılımı ile olan ilişkilerine geçmeden önce, aşağıda ilk olarak siyasal katılım ve siyasal katılımı ile ilişkili olan bazı etmenler üzerinde durulmaktadır.

Siyasal Katılım

Siyasal katılımın üzerinde uzlaşıya varılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. Kışlalı (1987, s. 355) siyasal katılımı “Yurttaşların, devletin çeşitli düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkileme eylemleri” olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde, Huntington ve Nelson (1976, s. 4) da siyasal katılımı “Hükümetin karar almasını etkilemek üzere sivil vatandaşlar tarafından tasarlanan etkinlikler” olarak tanımlamaktadır. Kalaycıoğlu (1983, s. 10) ise siyasal katılımın tanımını “Kişinin otonom olarak yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda siyasal karar mevkilerine gelecek olanları veya bu mevkileri ellerinde bulunduranları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve etkinlikler” olarak yapmaktadır. Bu tanımlarda dikkat çekici olan husus, tanımların eylem tabanlı yapılmış olmalarıdır. Kapani (1998, s. 131)

siyasal katılımı “Toplum üyesi kişilerin siyasal sistem karşısındaki durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavram” olarak tanımlamakta ve bu kavramın yalnızca oy kullanma davranışına indirgenemeyeceğini belirtmektedir. Kapani’ye (1998) göre, kavramın kapsamı basit bir meraktan başlayıp yoğun eylemler dizisine kadar uzanan tüm siyasal tutum ve etkinlikleri içerecek denli geniş olmalıdır. Çukurçayır (2000) ise tanımın kapsamını etki edilmek istenen alan temelinde genişletmektedir. Ona göre siyasal katılım, yurttaşların siyasal sisteme yönelik karar alma süreçleri üzerinde etkili olma çabalarının yanında, sosyo-ekonomik alandaki kalkınma süreçleri ve bu süreçler neticesinde meydana gelen ürünlerin paylaşımı üzerinde etkili olma çabalarını da kapsamaktadır.

İçeriklerinde farklılıklar olsa da “karar alma süreçleri üzerinde etkili olma çabasının” siyasal katılım tanımlarının ortak noktası olduğu görülmektedir. Tanımlarda dikkati çeken bir diğer nokta, bazı tanımların yalnızca seçimlere ve oy verme davranışına, bazı tanımların ise aynı zamanda kişilerin tutum ve eğilimlerine de vurgu yapmalarıdır. Eylemlerin önemi göz ardı edilmemekle birlikte, tutum ve eğilimlerin de eylemin güdüleyicileri olarak dikkate alınması siyasal katılımın anlaşılması açısından önem taşımaktadır (Çukurçayır, 2000). Nitekim siyasal katılımın araştırıldığı çalışmaların hemen hepsinde eylemlerle birlikte tutum, yönelim ve ilgi gibi bireysel nitelikler de birer etmen olarak değerlendirilmektedir (ör., Huntington ve Nelson, 1976; Kalaycıoğlu, 1983; Milbrath, 1965; Verba, Nie ve Kim, 1980).

Toplum içinde yer alan bireylerin siyasal olaylarla ilgilenme ve siyasal katılım etkinliklerinde bulunma düzeyleri gelir (Baykal, 1970), eğitim (Kışlalı, 1987), cinsiyet (Ereş, 2006), yaş (Milbrath, 1965), yeterlik algısı (Caprara, Vecchione, Capanna ve Mebane, 2009), kişisel değerler (Pacheco ve Owen, 2015), etkisi altında kalınan siyasal kültür (Pateman, 1971), içinde yaşanılan coğrafi bölge ve tanık olunan tarihsel süreç (Ünal-Erzen ve Eroğlu-Yalın, 2011) gibi pek çok etmene bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu farklılaşmalar doğrultusunda, siyasal katılımın eylem türleri ve yoğunluk düzeyleri açısından farklı sınıflandırmalara tabi tutulduğu görülmektedir. Milbrath (1965), siyasal katılım etkinliklerini seyirci etkinlikleri (spectator activities), geçiş etkinlikleri (transitional activities) ve oyuncu etkinlikleri (gladiatorial activities) olmak üzere üç gruba ayırmaktadır. Bu üç siyasal katılım kategorisi yoğunluk bakımından hiyerarşik bir yapılanma göstermektedir. Oy verme, siyasal tartışmalar yapma, başkalarını belirli bir yönde oy verme konusunda ikna etmeye yönelik konuşmalar yapma ve siyasal bir etiket ya da rozet takma gibi *seyirci etkinlikleri* hiyerarşinin en alt basamağını oluşturmaktadır. *Geçiş etkinlikleri* adından da anlaşılacağı üzere hiyerarşide orta kademedede bulunmaktadır. Kamu görevlileriyle ya da siyasal liderlerle temas kurma, bir parti ya da adaya maddi yardımda bulunma ve siyasal toplantılara katılma gibi etkinlikler bu kategoride yer almaktadır.

Hiyerarşinin en üst basamağında yer alan *oyuncu etkinlikleri* ise siyasal kampanyalara katkıda bulunma, siyasal bir partinin etkin bir üyesi olma, yönetim ya da strateji konulu toplantılara katılma ve resmi görevlere aday olma gibi etkin ve yoğun siyasal davranışları işaret etmektedir.

Amerikalı siyaset bilimci Dahl (1963) siyasal katılımı ilgi, önemseme, bilgi ve eylem kategorileri altında ele almaktadır. *İlgi* siyasal olaylara yönelik merak düzeyini, *önemseme* siyasal olayların önemsenme düzeyini, *bilgi* siyasal olaylara yönelik sahip olunan bilgi düzeyini ve *eylem* siyasal kararları etkileme yönünde çaba sarf edilmesini ifade etmektedir. Dahl (1963), siyasal katılımı siyasal süreçlere ilgi temelinde ele aldığı anda ise siyasal tabaka, siyasal olmayan tabaka, iktidar/güç peşinde koşanlar ve iktidar/güç sahipleri olarak dört kategoriden söz etmektedir. İktidar peşinde koşanlar ve iktidar sahipleri genel olarak tüm toplumlarda küçük bir grubu temsil ederken, toplumun daha geniş kitlelerini niteleyen siyasal tabaka ve siyasal olmayan tabaka kategorileri siyasal katılım olgusunun çözümülenmesinde oldukça önemlidir.

Baykal (1970), siyasal olayları izleme, siyasal olaylar hakkında tavır takınma ve siyasal olayların içine karışma şeklinde daha genel ve basit bir sınıflandırma yapmaktadır. Bu sınıflandırmada *izleme* aşaması siyasal hayattan haberdar olmayı sağlayan (kitle iletişim araçları kanalıyla siyasal olayları takip etmek ya da dinleyici olarak mitinge katılmak gibi) etkinlikleri ifade etmektedir. *Tavır takınma* aşamasında izlemeden daha yoğun bir katılım vardır. Burada birey siyasal olayları izlediği gibi söz konusu olaylara yönelik olumlu ya da olumsuz (bireyin belirli bir siyasal olaya yönelik fikirlerini kitle iletişim araçları yoluyla ya da kişisel temaslarda ifade etmesi gibi) tavırlar da sergilemektedir. Son ve en yoğun katılım aşaması olarak *siyasal olayların içine karışma* aşaması ise bireylerin meydana gelecek siyasal olaylar üzerinde etkili olma, diğer bir anlatımla doğrudan siyasal olayların öznesi olma yönündeki gayretlerini ifade etmektedir.

Kapani (1998) ise üç basamaklı hiyerarşik bir yapı olarak gördüğü siyasal katılım eylemlerini “siyasal olayları izleme”, “siyasal olaylara yönelik tutum ve tavırları ifade etme” ve “siyasal olayların öznesi olma” başlıkları altında ele almaktadır. Siyasal olaylara herhangi bir müdahil olma girişiminin bulunmadığı *izleme etkinlikleri* hiyerarşinin en alt basamağını oluşturmaktadır. İzleme etkinlikleri, kitle iletişim araçları ile siyasal olayları izleme ya da dinleyici olarak mitinglere katılma gibi etkinliklerdir. *Siyasal olaylara yönelik tutum ve tavırların ifade edildiği eylemler* hiyerarşinin orta basamağında yer almaktadır. Gazetelerde yazı yazmak, radyo veya televizyonda konuşma yapmak, mitinglere konuşmacı olarak katılmak ve siyasi liderlerle onları etkileme amaçlı görüşmeler yapmak orta kademedede yer alan eylemler arasındadır. *Siyasal olayların öznesi olmayı ifade eden eylemler* hiyerarşinin

en üst basamağını oluşturmaktadır. Söz konusu eylemler siyasal olaylara yönelik tutum ve tavırların ifade edilme derecesinin iyice arttığı, siyasal olay yaratma yönünde ilerleyen eylemlerdir. Bir siyasal partinin etkin üyesi olmak, bir partide yöneticilik yapmak, seçim kampanyalarında fiilen çalışmak, seçim sonucu elde edilen bir konumda kamu görevinde bulunmak ya da bu görevlere aday olmak bu tür eylemler arasındadır.

Huntington ve Nelson (1976) siyasal katılımı hem düzey hem de şekil açısından sınıflandırmıştır. Buna göre siyasal katılım etkinlikleri; seçim etkinlikleri, lobicilik, örgütsel etkinlikler, iletişim kurma ve şiddet kategorilerini içermektedir. *Seçim etkinlikleri* oy verme, seçim çalışmaları ya da propaganda yapma gibi etkinlikleri ifade etmektedir. Bu etkinliklerin amacı seçim sonuçları üzerinde etkili olabilmektir. *Lobicilik* yasal ya da idari herhangi bir düzenleme konusunda karar verme süreçlerini ve karar verici konumundaki yetkilileri etkileme amaçlı girişimleri kapsamaktadır. *Örgütsel etkinlikler* hükümetin karar verme süreçleri üzerinde etkili olma amacı taşıyan herhangi bir örgüte üye olmayı işaret etmektedir. Burada siyasal katılımın gerçekleşmiş olması için bireyin örgüte üye olması yeterlidir, örgüt içinde etkin ya da edilgen bir üye olması önemli değildir. *İletişim kurma etkinlikleri* siyasal temsilcilerle temas kurmayı ifade etmektedir. Söz konusu temasın amacı bireysel menfaatler ya da küçük bir grubun menfaatleri olabilir. Son olarak *şiddet etkinlikleri* insanlara ya da çevreye şiddet uygulayarak hükümetin karar alma süreçleri üzerinde etkili olma girişimlerini ifade etmektedir. Ayaklanma ve isyan gibi etkinliklerle örneklendirilebilecek olan bu eylemler diğer kategorilerdekilerden farklılık arz etmekte olup hemen her ülkede yasa dışı olarak kabul edilmektedir.

Siyasal katılım tanımlarının olduğu gibi siyasal katılım sınıflandırmalarının da bazı ortak özellikleri vardır. Hemen her bir sınıflandırmada kategori çerçeveleri belirlenirken, kişilerin hem siyasal olaylara yönelik psikolojik ve eylemsel motivasyonlarının hem de eyleme dökülen davranışların siyasal etki düzeylerinin referans alındığı söylenebilir. Sınıflandırmaların bir diğer ortak özelliği ise içerdikleri kategorilerin birbirleriyle hiyerarşik bir ilişki içinde olmasıdır. Örneğin, seyirci etkinlikleri gerçekleştirilmeden geçiş etkinlikleri ortaya konulamamakta ya da siyasal olaylara karşı ilgisi olmayan bir kişi siyasal bir eylem içine girmemektedir. Buna göre, hiyerarşinin üst basamağında bulunan herhangi bir etkinliği gerçekleştiren bir bireyin alt basamaklarındaki etkinlikleri de gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirebileceği öngörülebilir. Alt basamaklardaki herhangi bir etkinliği gerçekleştiren bir bireyin ise üst basamaklardaki etkinlikleri gerçekleştirme olasılığı bu etkinliklerle hiç bağı olmayan bireylerinkinden çok daha yüksektir.

Siyasal katılımı yönelik olarak yukarıda verilen bu eylem ve sınıflandırmalar daha çok yasal ya da Kapani'nin (1998, s.132) deyiimiyle 'normal' siyasal katılım

yolları için geçerlidir. Bu siyasal katılım türlerine ek olarak, şiddet eylemleri, silahlı ayaklanmalar ve darbe girişimleri gibi etkinlikler de siyasal bir sonuç elde etme amacı taşıyor olmaları nedeniyle bazı kaynaklarda (örn., Huntington ve Nelson'ın (1976) siyasal katılım türleri arasında anılmaktadır. Ayrıca, siyasal katılımın yoğunluk derecesine göre yapılan ve yukarıda sözü edilen sınıflamalara ek olarak, hemen hemen tüm siyasal sistemlerde önemle gözetilmesi gereken bir diğer ayrım, siyasal olaylarla ilgilenen kesimler ve siyasal olaylara tamamen duyarsız kalan kesimler arasında yapılan ayrımdır. Siyasete karşı tamamen duyarsız olan kesimler farklı toplumlarda farklı oranlarda bulunmaktadır. Bu bağlamda, siyasal katılımın yoğunluğu ve içerdiği etkinliklere ilişkin sınıflandırmaların daha çok siyasete ilgi duyan kesimler için geçerli olduğu unutulmamalıdır (Baykal, 1970).

Bireylerin siyasal sürece karşı tamamen ilgisiz olmaları, onların siyasal olaylara önem vermemeleri, bu tür olaylar konusunda bilgisiz kalmaları ve bu olayları etkilemeye yönelik herhangi bir girişimde bulunmamaları gibi sonuçları da beraberinde getirmektedir. Kışlalı'ya (1987) göre, siyasal sürece katılmayan bu ilgisiz kesim, siyasal katılım düzeyine dair yapılan sınıflandırmalar nasıl olursa olsun göz önünde bulundurulmalıdır. Siyasal süreçlere ilgi duyan ya da bu süreçlere ilgisiz kalan kesimlerin toplum içindeki oranları, söz konusu toplumun sosyal ve siyasal yapısının anlaşılmasına yönelik çeşitli çıkarımlara olanak tanımaktadır. Örneğin, siyasal ilgisizlik cehalet ya da umutsuzluğun göstergesi olabileceği gibi, bir toplumdaki yaşam düzeyinin toplumsal ve ekonomik sorunları ortadan kaldıracak denli yüksek olduğunun göstergesi de olabilir (Dahl, 1963; Kışlalı, 1987).

Siyasal katılımın amacı ve işlevleri de çeşitlilik göstermektedir. Mevcut siyasal sistemin türüne bağlı olarak farklı amaçlar ve işlevler söz konusu olabilmektedir. Demokratik sistemlerde siyasal katılımın toplumsal uzlaş ve denge sağlama işlevi gözetilirken, otoriter ya da totaliter sistemlerde otoritenin onaylanması ve toplumun belirli bir yönde manipülasyonuna aracılık etme işlevlerinin öne çıktığı görülmektedir. Siyasal katılımın daha çok demokratik sistemler için bahsedilebilecek diğer bazı işlevleri ise şu şekilde sıralabilir: Siyasal karar alma mevkilerine gelecek kişilerin belirlenmesi, alınacak kararlara etki edilebilmesi, toplumdaki istek ve şikâyetlerin karar alıcılara iletilebilmesi ve toplumdaki hemen her bir bireyin siyasal mekanizmaların işleyişi üzerinde etkili olması için fırsat yaratılarak bireylerdeki yurttaşlık ve uzlaş hissinin beslenmesi (Kapani, 1998; Kışlalı, 1987).

Aktarılan bilgilerden anlaşılacağı üzere, siyasal katılım içinde çok sayıda değişkeni barındıran heterojen bir yapıya sahiptir. Bu heterojen yapı, siyasal katılımı belirleyen etmenlerin anlaşılması için birey ve birey davranışları gibi nispeten küçük ölçekli değişkenlerden ülke, siyasal sistem, kültür ve örgütsel yapı gibi çok daha geniş ölçekli değişkenlere varana dek çok sayıda etmenin göz önünde bulundurulmasını

gerektirmektedir (Baykal, 1970; Huntington ve Nelson, 1976; Milbrath, 1965; Verba ve ark., 1980). Aşağıda, siyasal katılımı etkileyen siyasal, bireysel ve sosyo-ekonomik bazı etmenlerden söz edilmektedir.

Siyasal Katılımla İlişkili Siyasal Etmenler

Siyasal katılımı belirleyen siyasal etmenler; siyasal kültür, parti sistemleri ve seçimlerin nitelikleri olarak sıralanabilir. *Siyasal kültür*, bir toplumda var olan siyasi inançlar, duygusal yönelimler ve siyasal olguları değerlendirme ölçütlerinin toplamından meydana gelen değerler bütünüdür. Siyasal kültür, siyasal katılımı yönlendirici bir etkiye sahiptir ve bu etki katılımı güçleştirici olabileceği gibi teşvik edici de olabilir. Ortaya çıkarcacağı bu etkilere paralel olarak; katılımı zorlaştıracı bir siyasal kültür katılım düzeyini düşürmekte, katılımı teşvik edici bir siyasal kültür ise katılım düzeyini yükseltmektedir (Baykal, 1970; Çukurçayır, 2000; Pateman, 1971; Ünal-Erzen ve Eroğlu-Yalın, 2011).

Partilerin rekabetçi bir yapıda olup olmaması, parti programlarının ya da çalışmalarının toplumdaki değişik kesimlere hitap etme düzeyi gibi özellikler *parti sistemlerinin* siyasal katılıma olan etkisini tayin etmektedir. Örneğin, rekabetçi partilerin daha fazla oy aldıkları ve katılımı teşvik ettikleri belirtilmektedir (Milbrath, 1965).

Seçimlerin toplumdaki bireylerce ne kadar önemli görüldüğü, seçim propagandalarının bireyler üzerinde yarattığı etki düzeyi ve gerçekleştirilecek bir seçimin ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanlara aynı anlamı ifade edip etmeyeceği gibi olgular ise *seçim sistemlerinin* siyasal katılımı etkileyebilecek boyutları olarak değerlendirilmektedir (Milbrath, 1965).

Siyasal Katılımla İlişkili Bireysel Etmenler

Siyasal katılım ile ilişkili olan bireysel niteliklerin başında siyasal etkinlik duygusu gelmektedir. Siyasal etkinlik duygusu, bireylerin siyasal işleyişin şekillenmesinde oynayabilecekleri role ilişkin algılarını ifade etmektedir. Siyasal etkinlik duygusunun siyasal katılımla ilişkisi pozitif yöndedir. Yüksek düzeydeki siyasal etkinlik duygusu siyasal katılımı artırırken, siyasal katılım da siyasal etkinlik duygusunu beslemektedir. Siyasal ilgi ve bilgi düzeyi de siyasal etkinlik duygusunu güçlendiren bireysel nitelikler olarak siyasal katılım üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Baykal, 1970; Camaj, 2014; Eser ve Ertugay, 2013; Ikeda, Kobayashi ve Hoshimoto, 2008; Kalaycıoğlu, 1983).

Siyasal katılımı etkileyen bireysel etmenlerden bir diğeri sosyal girişkenliktir. Yüksek sosyal girişkenlik düzeyinin siyasal katılım etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde kolaylık sağladığı belirtilmektedir (Baykal, 1970; Milbrath, 1965). Benzer şekilde, deneyime açıklık ve dışadönüklük özelliklerinin de siyasal katılımı artırıcı yönde etki yarattıkları belirtilmektedir (Vecchione ve Caprara, 2009). Siyasal katılım sosyal bir etkinlik olarak da değerlendirilebileceğinden, dışadönük bireylerin siyasal katılıma eğilimli oldukları öne sürülmektedir (Vecchione ve Caprara, 2009). Deneyime açıklık özelliği ise yeni bilgilere ve öğrenmeye açıklığı beraberinde getirmektedir. Bu sayede bilgi kazanımının önünü açmakta ve siyasal bilgi düzeyinde yarattığı artışa bağlı olarak bireylerin siyasal katılım düzeylerini yükseltmektedir. Diğer bir ifadeyle, değişime ve gelişime yatkınlık siyasal katılıma yatkınlığı desteklemektedir (Foschi ve Lauriola, 2014; Pacheco ve Owen, 2015; Vecchione ve Caprara, 2009; Verhulst, 2012). Siyasal katılımı etkileyen bireysel etmenler, bireylerin seçimlere ilgi duymaları, çocukluklarında siyasal konuların tartışıldığı ortamlarda büyümüş olmaları veya bir parti ya da adayla özdeşleşme yoluyla bağ kurmuş olmaları gibi unsurlarla çoğaltılabilir (Milbrath, 1965). Siyasal katılımın vatandaşlık görevi olarak algılanması da siyasal katılımı destekleyici bireysel bir etmen olup, diğer bireysel etmenler gibi sosyo-ekonomik düzeyin ve eğitim düzeyinin yüksekliğinden olumlu yönde etkilenmektedir (Baykal, 1970; Milbrath, 1965; Straughn ve Andriot, 2011).

Siyasal katılımı olumsuz yönde etkileyen kişilik özelliklerinden de bahsedilmektedir. Örneğin; normsuzluk (anomie), yabancılaşma (alienation) ve sinizm (cynicism) bu özelliklerdendir (Baykal, 1970; Milbrath, 1965). Siyasal sistemin bireyin uyum sağlayamayacağı denli ani değiştiği, toplumsal normların düzeninin ve güvenilirliğinin kaybedildiği durumlarda, söz konusu sistem birey için anlamsız hale gelebilmekte ve bireye kendisini dışlanmış hissettirebilmektedir. Bu normsuzluk durumu ve dışlanmışlık hissi bireyi siyasal katılımdan uzaklaştıran en önemli bireysel etmenlerdendir. Benzer şekilde, sistemde ya da toplumda meydana gelen bazı değişimler, bireyde tecrit edilmişlik ve güçsüzlük gibi duygular ortaya çıkarak onun *yabancılaşma* yaşamasına yol açabilmektedir. Yabancılaşma, inançsızlık ve ümitsizlik yaratarak bireyin siyasal alana olan ilgisini ve siyasal katılım isteğini azaltmakta ve hatta yok edebilmektedir. *Sinizm* ise bireyin siyasal hayata ve her türlü siyasal sisteme karşı olumsuz değerlendirmelere sahip olması ve siyasal alana karşı olumsuz tavırlar göstermesi anlamına gelmektedir (Baykal, 1970; Milbrath, 1965).

Siyasal Katılımla İlişkili Sosyo-ekonomik Etmenler

Aşağıda bahsedileceği üzere, eğitim, meslek, gelir, kitle iletişim araçlarının takibi, yaş, yerleşim yeri ve cinsiyet gibi sosyo-ekonomik etmenler siyasal katılım üzerinde oldukça belirleyicidir. Ek olarak gruplaşma ve bir grupla bütünleşme olgusunun da siyasal katılımı etkinleştirdiği, grup tabanlı güçlerin aynı zamanda ülkeler arası siyasal farklılıklar üzerinde de etkili bir değişken olduğu belirtilmektedir (bk., Verba ve ark.,1980). Huntington ve Nelson (1976), siyasal katılımı etkileyen grupları *sınıf (class)*, *toplumsal grup (communal group)*, *komşuluk (neighbourhood)*, *parti (party)* ve *klik (faction)* olarak isimlendirmektedir. Bu gruplar ve onların siyasal katılım üzerindeki etkileri toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir. *Sınıf*, işçi sınıfında ya da sermaye sınıfında olduğu gibi sosyo-ekonomik düzey temelinde oluşturulan grupları ifade etmektedir. *Toplumsal grup* dil, din, ırk veya etnik köken benzerliğine dayalıdır. Coğrafi yakınlık, *komşuluk* grubunun belirleyicisidir. *Parti* hükümetin yasal ve idari kontrolünü kazanmak ya da sürdürmek amaçlı kurumlarla özdeşleşen bireylerin oluşturduğu grubu ifade etmektedir. *Kliklerin* ise statü, zenginlik ve nüfuz elde etmek isteyen bireylerin karşılıklı çıkar alışverişinde bulunmak için oluşturdukları gruplar olduğu söylenebilir.

Siyasal katılımı yordayan en önemli sosyo-ekonomik etmenlerden biri eğitim düzeyidir. *Eğitim*, bireyleri bilişsel ve algısal düzeyde geliştirmektedir. Böylece onların siyasal alana yönelik kavrama kabiliyetlerini artırmakta ve siyasal gelişmelere yönelik ilgilerini teşvik etmektedir. Eğitim düzeyinin artması bireylerin gelir düzeylerini ve mesleki statülerini de olumlu yönde etkilemektedir. Eğitim düzeyinin artışına bağlı olarak iletişim becerilerinde gelişme, daha geniş bir sosyal çevre ile etkileşim içinde olma ve çevredeki olaylar üzerinde etkili olunacağına inanma düzeylerinde de artış görülmektedir. Dolayısıyla, eğitim düzeyi bireyin yaşantısını ekonomik açıdan (meslek ve gelir), sosyal açıdan (meslek ve sosyal çevre ağı), bilişsel açıdan (bilişsel yeteneklerin ve algının gelişmesi) ve de psikolojik açıdan (etkinlik duygusu gibi) olumlu yönde etkilemektedir. Eğitim, bireylerin vatandaşlık duygusunu da beslemektedir. Tüm bu etkilerinin bir sonucu olarak eğitimin siyasal katılım üzerinde olumlu ve güçlü bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Altan, 2011; Baykal, 1970; Brady, Verba ve Scholozman, 1995; Kam ve Palmer, 2008; Kışlalı, 1987; Milbrath, 1965; Straughn ve Andriot, 2011;Verhulst, 2012). Altan'ın (2011) çalışması ise, eğitimin siyasal katılımın yönü üzerinde de etkili olacağını göstermiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre, eğitim düzeyinin yükselmesi sol yönde, eğitim düzeyinin düşmesi sağ yönde siyasal katılım ile ilişkilidir.

Toplumsal statüyü belirleyen bir etmen olarak *meslek* de siyasal katılım üzerinde birey için sağladığı statü düzeyine bağlı olarak etkili olabilmektedir. Mesleki statü ve ona bağlı olarak toplumsal statü arttıkça siyasal ve toplumsal sorunlarla ilgili

tartışmalar yapma ve oy verme gibi etkinliklerin sıklığı da artmaktadır (Altan, 2011; Kalaycıoğlu, 1983; Milbrath, 1965). Yüksek statülü mesleklere sahip bireyler siyasal katılımın daha zor aşamaları olan hükümet ve bürokrasi ile ilişkiler kurma gibi etkinlikleri de daha çok gerçekleştirmektedirler. Eğitim gibi meslek de sosyo-ekonomik durumda yarattığı iyileşmeye bağlı olarak, bireylerin siyasal süreçte etkili olma isteklerini ve gayretlerini teşvik etmektedir. Sahip olunan statüyü koruma amacı da bu isteği ve gayreti beslemektedir (Kalaycıoğlu, 1983; Milbrath, 1965). Meslek ve siyasal katılım ilişkisinin bir diğer boyutu, siyasal kararlardan etkilenen mesleklerin sahiplerinin siyasal katılıma daha fazla ilgi duymasıdır (Çukurçayır, 2000; Duran, 2005). Bir sosyal ortam olarak meslekle bağlantılı *iş çevresinin* birey üzerinde yarattığı etki de bireyin siyasal katılım davranışı üzerinde belirleyici olabilmektedir (Kışlalı, 1987). Zira sosyal ortam ve sosyal etkileşim, bilgi alışverişi yoluyla bireylerin bilgi düzeylerini etkilediği gibi, grup aidiyeti duygusu yaratarak da siyasal katılım üzerinde etkili olabilmektedir (Leighley, 1990; McClurg, 2003).

Gelir düzeyi siyasal katılımı olumlu yönde etkileyen bir diğer sosyo-ekonomik etmendir. Gelir düzeyi yükseldikçe sosyal statünün yükselmesine bağlı olarak siyasal ilgi düzeyi ve ona bağlı olarak da siyasal katılım düzeyi yükselmektedir (Duran, 2005; Huckfeldt, 1979; Russell, Fraser ve Frey, 1972). Baykal (1970), gelir düzeyi yüksekliğinin siyasal katılımın üst düzey türlerinin gerçekleşmesine olanak sağladığını belirtmektedir. Yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin siyasetin yönlendirilmesinde etkili oldukları düşünülmektedir (Çukurçayır, 2000). Ayrıca, gelir düzeyi kitle iletişim araçlarına erişimi kolaylaştırıcı bir işlev görerek siyasal alana yönelik ilginin ve bilginin oluşumunu dolaylı yoldan da etkiliyor görünmektedir (Camaj, 2014; Kalaycıoğlu, 1983; Karaçor, 2009).

Kitle iletişim araçlarının takibi, bireylerin siyasal olay ve gelişmelerle ilgili bilgi ve ilgi düzeylerini artırmakta ve dolayısıyla siyasal katılımı özendirici bir rol oynamaktadır (Camaj, 2014; Duran, 2005; Eser, 2013; Kalaycıoğlu, 1983; Karaçor, 2009; Kenski ve Stroud, 2006). Kitle iletişim araçları ve sosyal medya kullanımı ayrıca, siyasal sosyalleşme sürecinde de önemli bir etkiye sahiptir ve siyasal sosyalleşme aracılığıyla da bireylerin siyasal katılım biçimleri ve düzeyleri üzerinde belirleyici olabilmektedir (Çukurçayır, 2000; Halbert, Lambe, Dudo ve Carlton, 2007; Zúñiga, Jung ve Valenzuela, 2012).

Bir diğer sosyo-ekonomik değişken olan *yaşın* siyasal katılıma etkisi konusundaki yazın incelendiğinde, Kışlalı'nın (1987), siyasal katılımın orta yaş gruplarında arttığını, gençlerde ise önemli bir gündem söz konusu olduğunda veya bir bunalım olması durumunda artış gösterdiğini ifade ettiği görülmektedir. Kalaycıoğlu'na (1983) göre ise, yaşanan ulusal ya da uluslararası gelişmeler ve toplumsallaşma etkileri bağlamında yaş gruplarının davranışlarında farklılıklar ortaya

çıkabilmektedir. Bu çerçevede Kalaycıoğlu (1983) genç yaş grubundakilerin geleneksel siyasal katılım yollarına yönelik ilgi düzeylerinin düşük olduğunu, ilerleyen yaşlarda ise siyasal tercih ve tutumların yerleşmesine bağlı olarak siyasal katılımın arttığını ifade etmektedir. Milbrath (1965) ise daha özgül bir çerçeve çizerek, siyasal katılımın bir noktaya kadar yaşla birlikte arttığını, 40 ila 50 yaş arasında zirve yaptığını, 60'lı yaşlardan itibaren ise düşüşe geçtiğini belirtmektedir.

Yerleşim yeri ve siyasal katılım arasındaki ilişki gözden geçirildiğinde, ilgili çalışmaların (ör., Bulut, 2000; Kalaycıoğlu, 1983) daha çok kentsel ve kırsal yerleşim birimleri arasındaki farklılıklara odaklandıkları görülmektedir. Kentleşme eğitim, kitle iletişim araçlarının takibi, örgütsel etkinliklerde bulunma ve yeni mesleki deneyimler kazanma gibi konularda olanaklar sunarak insanların siyasal kaynaklara ulaşmalarını kolaylaştırabilmektedir. Başka bir deyişle kentleşme, sunduğu olanaklar aracılığıyla siyasal ilgi, bilgi ve katılımı artırıcı işlevlere sahiptir (Bulut, 2000; Kalaycıoğlu, 1983). Ayrıca, kırsal kesimlerde yaşayan bireylerin siyasal katılımlarının ailelerinin ya da bölgedeki güçlü kişilerin önderliğinde gerçekleşmesi, kentlerde yaşayan bireylerin siyasal katılımlarının ise (kentleşmenin sağladığı olanakların da etkisiyle) bireysel kararları doğrultusunda gerçekleşmesi olasılığı daha yüksektir (Kışlalı, 1987). Merkezi bölgelerde ve sınır bölgelerinde yaşayan bireylerin siyasal katılım düzeyleri de farklılık göstermektedir (Gimpel ve Schuknecht, 2003; Milbrath, 1965). Kaynaklara ulaşım olanaklarının eşit olmaması nedeniyle merkezlerde yaşayan bireylerin siyasal katılım düzeyleri sınır bölgelerinde yaşayanlarınkine kıyasla daha yüksektir (Gimpel ve Schuknecht, 2003; Milbrath, 1965).

Örgütler, örgüt üyesi bireylerde karşılıklı etkileşimde bulunma, sorumluluk üstlenme ve bir amaç uğrunda işbirliği yapma gibi konularda sosyal değişimler yaratabilmesinin yanında, bireylerin bilgi düzeylerini arttırmaya yönelik eğitici ortamlar da sağlayabilmektedir. Bu yönüyle örgüt üyeliği bireylerin siyasallaşmasını ve siyasal katılımını teşvik edici bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları ve hükümet dışı organizasyonların önemli örgütler olduğu söylenebilir (Akıncı, 2014; Jeong, 2012; Kalaycıoğlu, 1983; Oktay ve Pekküçükşen, 2009). Benzer şekilde, siyasal partiler (Baykal, 1970) ve sendikalar (Milbrath, 1965) da üyelerini eğitici ve katılımı teşvik edici örgütler olarak önem arz etmektedir. Ancak siyasal katılım etkinliğinin türüne ve bireylerin katıldıkları örgütün yapısına bağlı olarak örgüt üyeliği ve siyasal katılım ilişkisi değişiklik gösterebilmektedir (Jeong, 2012).

Siyasal katılımın sosyo-ekonomik etmenlerle ilişkisini inceleyen Brady, Verba ve Scholozman (1995), siyasal katılımı yordayan üç önemli etmeni para, zaman ve yurttaşlık becerileri (civic skills) olarak belirlemişlerdir. Brady ve arkadaşlarının

çalışmasına göre, bu etmenler siyasal katılımın farklı türleri üzerinde oldukça etkilidir. Maddi olanakların yüksekliğini ifade eden *para*, bireylerin bir parti ya da adaya bağış yapma gibi maddi güç gerektiren siyasal etkinlikleri gerçekleştirebileceklerine işaret etmektedir. *Zaman*, bireylerin iş ya da ev içi rolleri dışında kalan ve kendilerine ayırabilecekleri süreyi ifade etmektedir. Yeterli zamanı bulunan bireylerin, seçim kampanyalarında çalışma gibi zaman yatırımı gerektiren siyasal etkinlikleri görece olarak daha fazla gerçekleştirebildikleri öne sürülmektedir. *Yurttaşlık becerilerinin kazanılması* ise bireylerin kampanyalarda çalışma ya da sözcülük yapma gibi siyasal katılımın daha etkin türlerinde bulunmalarını sağlamaktadır. Başta eğitim düzeyi olmak üzere çalışılan iş ortamı ya da dini etkinliklerine katılma gibi unsurlar da yurttaşlık becerilerinin kazanılmasında önemli değişkenler olarak görülmektedir (Brady, Verba ve Scholozman, 1995).

Siyasal katılımı etkileyen sosyo-ekonomik değişkenler konusunda üzerinde önemle durulması gereken bir diğer değişken cinsiyettir. *Cinsiyet* açısından bakıldığında, kadınların siyasal etkinliklere katılma düzeyinin erkeklerinkinden düşük olduğu görülmektedir (Coffe ve Bolzendahl, 2010; Ereş, 2006; Güldü ve Ersoy-Kart, 2009). Ek olarak, zamanlarının çoğunu aile ve evle ilgili konulara ayırmak durumunda kalmalarının, kadınların zaman isteyen siyasal etkinliklere mesafeli olmalarına ve siyasal katılımlarının oy verme gibi etkinliklerle sınırlı kalmasına neden olduğu ifade edilmektedir (Clark ve Clark, 1986; Coffé ve Bolzendahl, 2010; Duran, 2005; Kalaycıoğlu, 1983; Verba, Burns ve Scholozman, 1997). Baykal (1970) ise bu durumun siyasetin erkek işi olarak algılanmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Ancak günümüzde kadınların eğitim düzeyi yükselmekte, çalışma hayatına katılma ve üst düzey görevlere gelme oranları artmaktadır. Buna bağlı olarak siyasal yaşama ilgileri de artmaktadır (Eser ve Dinç, 2012; Fernandez-Ballesteros, Diez-Nicolas, Caprara, Barbaranelli ve Bandura, 2002).

Baykal'ın (1970) da işaret ettiği gibi, cinsiyetin siyasal yaşama ve siyasal katılıma olan yansımalarının büyük ölçüde toplumsal cinsiyet sisteminden kaynaklandığı düşünülmektedir. Cinsiyetin siyasal katılıma olan etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmanın konusu gereği aşağıda toplumsal cinsiyet olgusundan söz edilmektedir.

Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkek olmaya yüklediği değerler ve beklentiler toplamıdır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetle (kadın ya da erkek olmakla) ilişkilidir. Ancak, toplumsal algı ve beklentileri yansıtmakta ve aynı zamanda toplumsallaşma yoluyla öğrenilip yine bu yolla nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu yönüyle toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten oldukça farklıdır

(Alesina, Giuliano ve Nunn, 2013; Günay ve Bener, 2011; Vefikuluçay, Zeyneloğlu, Eroğlu ve Taşkın, 2007; Yaşın-Dökmen, 2010).

Toplumsal cinsiyetçi yaklaşım, kadınlar ve erkeklerin bilişsel, psikolojik ve kişilik özellikleri açısından birbirlerinden farklı olduklarını öne sürmektedir (Dietrich ve ark., 2013). Toplumsal cinsiyetçi bakış açısı, kadın ve erkekler arasındaki bu farklılıkların altını çizerken bir yandan da bir kadının ve bir erkeğin ne olduğu ya da ne olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Başka bir deyişle, toplumsal cinsiyet kültüründe kadınlara ve erkeklere ayrı ayrı nitelikler atfedilmekte ve bu niteliklere bağlı olarak prototip bir kadın ve prototip bir erkek algısı yaratılmaktadır. Bu algı yaratım sürecinde kadınlara sadakat, anlayışlılık, duygusallık ve naziklik gibi daha uyum odaklı nitelikler yüklenirken; erkeklere bağımsızlık, rekabetçilik ve özgüven gibi etkin ve baskın olmayla ilgili yakıştırmalar yapılmaktadır. Çocuklar, toplumsallaşma sürecinde kendilerine yüklenen nitelik ve rolleri öğrenirken, ilerleyen yıllarda yine toplumsallaşma yoluyla, öğrendikleri bu nitelik ve rolleri yeni nesillere aktarırlar (Bem, 1981; Kite, Deaux, Haines, 2008; Krueger, Hasman, Acevedo ve Villano, 2003; Metin, 2008; Sakallı- Uğurlu, 2003). Toplumsal cinsiyete dair aktarım, cinsiyetle doğrudan ilişkili özellikler kadar dolaylı ve uzaktan ilişkili özellikleri de kapsamaktadır. Anatomik özelliklerden kişilik özelliklerine, iş bölümünden bir şeklin yuvarlaklığı veya köşeliliğine varana kadar hemen her konu ya da uyarının cinsiyeti temel alan bir ölçüt üzerinden kadınsı ya da erkeksi olarak sınıflandırılabilirdiği (Bem, 1981; Erol, 2008; Yaşın-Dökmen, 2010) düşünüldüğünde bu kapsam genişliği kaçınılmazdır.

Toplumsal cinsiyet sisteminde kadınların aile ilişkilerini düzenleyen ve sosyal ilişkilerde duygusal gereksinimleri karşılayan taraf olması beklenirken, erkeklerin koruyuculuk ve hâkimiyet içerikli rolleri benimsemesi beklenir (Ersoy, 2009; Martin, 1990; Prentice, Carranza, 2002). Böylece, bir toplumun kadınlara ve erkeklere yüklediği nitelikler ve değerler toplamı, ilgili toplumda bir cinsiyet kültürü oluşturur. Cinsiyet kültürü doğrultusunda toplum, kadınlardan ve erkeklerden belirli davranışları sergilemeleri beklentisine girmekte ve bu davranışlara aykırı davranışlara tepkisel yaklaşmaktadır (Ersoy, 2009; Martin, 1990; Prentice, Carranza, 2002). Bu durum bireylerin özellikle hassas veya tartışılması zor konular söz konusu olduğunda risk almaktan kaçınmak için toplumsal cinsiyet beklentileri doğrultusunda davranmayı tercih etmelerine neden olmaktadır (Vogel, Wester, Heesacker, Stephanie ve Madon, 2003).

Toplumsal cinsiyet algısı ve içeriği toplumdan topluma ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Özellikle kalıpyargılarda gerçekleşen değişiklikler bu konudaki yaşam pratiklerini etkilemektedir (Dinç-Kahraman, 2010; Ersoy, 2009; Gürhan, 2010; Kite ve ark., 2008). Geçmişe kıyasla kentleşen ve sanayileşen dünyada

kadınların eğitim düzeyi ya da eğitilmiş kadın oranı yükselmekte ve kadınların çalışma yaşamına katılımları da artış göstermektedir. Bu durum, kadınların ev içi roller dışında farklı roller üstlenmelerini sağlamanın yanı sıra onların ekonomik durumunu da iyileştirmektedir. Yaşanan bu değişimlerle birlikte geleneksel toplumsal cinsiyet bakış açısında esnemeler meydana geldiği görülmektedir. Ancak yaşanan değişimlere karşın, toplumsal cinsiyetin etkililiğini sürdürmeye devam ettiği göz ardı edilmemelidir. Özellikle bakım verme ve ev içi işleri konusunda sorumluluk ağırlıklı olarak halen kadınlardır. Bu durum onların iş seçimlerine ve çalışmaya yönelik tutumlarına da yansımaktadır (Günay ve Bener, 2011; Harris ve Firestone, 1998). Örneğin, Özçatal'ın (2011) araştırması, kadınların iyi bir eş, iyi bir anne olma ve iyi bir evlilik yapmayı öncelikli gördüklerini, iş hayatını ise bunlardan sonra ikinci planda değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, eş veya anne olmak gibi geleneksel rollerle çatıştığı ve bu nedenle sorunlara yol açtığı düşüncesiyle iş yaşamının kadınlar tarafından olumsuz algılandığı durumlarla da karşılaşmaktadır (Özçatal, 2011).

Toplumsal cinsiyet sistemindeki iş bölümü değerlerine bağlı olarak meslekler de cinsiyetlere göre gruplandırılmaktadır. Bazı mesleklerin kadınsı (örn. hemşirelik) bazı mesleklerin ise erkeksi (örn. mühendislik) olarak sınıflandırılabilirliği görülmektedir. Kadın işleri olarak görülen işler daha düşük statü ve daha düşük ücretli işlerken, erkek işleri daha yüksek statü ve daha yüksek ücretli işlerdir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri geçim sağlama görevinin ve çalışma yaşamının erkekler için olduğu kalıpyargısıdır. Bu kalıpyargıyla tutarlı olarak eşit işlerde bile kadınlara erkeklerden daha az ücret ödendiği durumlarla karşılaşabilmektedir (Eagly ve Steffen, 1984; Parlaktuna, 2010; Şimşek, 2011).

Buraya kadar bahsedilenlerden anlaşılacağı üzere, toplumsal cinsiyet etki gücünü toplumsal tutum ve yüklemelerden almaktadır. Toplumsal cinsiyetin söz konusu etki gücü kişilerin toplumsal yaşamdaki konumlarının belirlenmesinde önemli bir referans oluşturmakta ve iş yaşamı, aile yaşamı ve eğitim olanakları gibi geniş bir alanda cinsiyet temelli eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sanayideki gelişmelere bağlı olarak meydana gelen iş gücü talebi artışı nedeniyle kısmen de olsa azalan bu eşitsizlikler çağdaş dünya değerlerine ulaşmak için yapılan hukuksal düzenlemeler (Dedeoğlu, 2009; Demirgöz-Bal, 2014; Öztan, 2004) gibi çeşitli uygulamalarla giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet değerlerinin toplumsal yaşamdaki etkisini besleyen ve hukuki düzenlemelerle düzeltilemeyecek olan başka bir etmen vardır. Bu etmen, mevcut toplumsal ve siyasal düzenlemeler içinde üretilmiş ve cinsiyetlere özgülenmiş davranış kodlarıdır. Kadınların ve erkeklerin mevcut düzenin devamı için gereken rolleri üstlenmelerini sağlayan bu davranış kodları aynı zamanda toplumsal cinsiyet geleneğinin beslenmesine ve nesillerle birlikte devam etmesine neden olmaktadır (Delphy, 1993; Gümüsoğlu, 2008; Prentice ve Carranza, 2002).

Kadınların ve erkeklerin kitle iletişim araçları (Karaca ve Papatya, 2011; Mora, 2005; Sommers-Flanagan, Sommers-Flanagan ve Davis; 1993) ve ders kitaplarındaki temsilleri (Alkan ve Ergil, 1980; Gümüšoğlu, 2008) kadınları hane içi rollerde, irrasyonel ve duygusal tavırlarla birlikte sunarken; erkekleri rasyonel, akıllı ve güç odaklı tavırlarla sunmaktadır. Bu durum ise toplumsal cinsiyetçi davranış kodlarının gelişmesine, pekişmesine ve yeni nesillere aktarılmasına neden olabilmektedir. Başka bir deyişle, toplumsal ve siyasal düzenden beslenen bu cinsiyetçi davranış kodları bireylerin eğitim olanakları, iş olanakları ve yaşamın diğer alanlarına ulaşabilirliği üzerinde etkili olmakta ve doğduğu sistemi besleyen bir kısır döngü yaratmaktadır (Arıkan ve Yıldırım, 1993). Yaşamın tüm alanlarında kadınların ve erkeklerin varlık gösterme oranları ve biçimleri üzerinde etkili olan toplumsal cinsiyetin modern yaşamın önemli bir bileşeni olan siyasal katılım üzerinde de etkisi vardır. Aşağıda toplumsal cinsiyet ve siyasal katılım arasındaki bu ilişkiden söz etmek uygun olacaktır.

Toplumsal Cinsiyet ve Siyasal Katılım

Siyasal alan genel olarak erkeksi bir alan olarak tanımlanmakta ve algılanmaktadır (Alkan ve Ergil, 1980; Güldü ve Ersoy-Kart, 2009; Kışlalı, 1987; Trevor, 1999). Bu bilgiyle tutarlı olarak erkeklerin siyasal katılım düzeyi kadınlarınkinden yüksektir (Coffé ve Balzendahl, 2010; Ereş, 2006; Toğan, 2006). Kadınların siyasal katılımları önünde hukuki bir engel bulunmamasına karşın katılım düzeylerinin düşüklüğü, toplumsal cinsiyetin bu alandaki etkisini göstermesi açısından kıymetlidir.

Daha önce söz edildiği gibi, toplumsal cinsiyet kültürü kadınları ev içi ve aile bakımıyla ilgili rollere, erkekleri ise ev dışı ortamlara ve çalışma yaşamıyla uyumlu olacakları rollere yönlendirme eğilimindedir. Bu durum ise kadınların ve erkeklerin ilgi duydukları alanların ve yaşam yönelimlerinin farklılıklar göstermesine neden olabilmektedir. Her ne kadar eğitim ve gelir düzeyindeki artış toplumsal cinsiyet algısını esnetip onun yarattığı baskıyı azaltsa da kadınların başat rollerinin aile bakımı olması ya da evin geçimini sağlamanın daha çok erkeğin sorumluluğunda olması gibi önemli geleneksel roller varlığını halen sürdürmektedir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet kültürüne göre oluşturulan toplumsal düzen ve cinsiyet rollerinin, kadınların ilgi duydukları alanları da büyük ölçüde belirlediği görülmektedir. Başka bir deyişle, önceki araştırmacıların (Anbarlı-Bozatay ve Kutlu, 2014; Bennett ve Bennett, 1989; Childs, 2004) da belirttiği gibi, toplumsal cinsiyet rollerinin, siyaseti kadınların ilgi alanından uzaklaştırdığı söylenebilir. Bu ise kadınların siyasal konularda yeterince bilgi sahibi olmamasını, siyasal katılım düzeylerinin erkeklerinkine kıyasla düşük düzeyde olmasını beraberinde getirmektedir. Bu bilgiyle tutarlı olarak, Gökçimen'in

(2008) de ortaya koyduğu gibi, Türkiye’de kadınların parlamentoda temsil edilme oranları çoğu zaman %10’un altında kalmaktadır. Haziran 2018’de gerçekleşen genel seçimlerin ardından ise bu oranın ancak %13’e ulaştığı görülmektedir (bkz. <https://www.tbmm.gov.tr>).

Toplumsal cinsiyet kültürü gereği kadınlar itaatkârlık, uyumluluk, duygusallık ve şefkatlilik gibi nitelikleri taşıyacak şekilde yetiştirilme eğilimindeyken erkekler atılgan, güçlü ve rekabetçi olarak yetiştirilme eğilimindedir. Bu durum kadınların siyasal alandaki temsillerinin ve siyasal katılımlarının nicelik olarak düşük olmasını beraberinde getirebilmekte, ayrıca onların siyasal alanda üst mevkilerde yer bulmalarını da güçleştirebilmektedir (Çuhadar, 2006; Güneş, 2010; Rosenthal, Rosenthal ve Jones, 2001; Terzioğlu ve Taşkın, 2008). Karar verici mevkilere gelebilmek için gereken liderlik vasıfları rekabet, güç ve atılganlık gibi nitelikleri içermektedir ve bu nitelikler toplumsal cinsiyet bakış açısına göre kadınlarla uyumlu değildir (Çuhadar, 2006; Güneş, 2010; Rosenthal, Rosenthal ve Jones, 2001; Terzioğlu ve Taşkın, 2008). Siyaset, şefkat ve sıcaklık gerektiren özelliklerle ilişkili bir konu gündem olduğunda ya da tartışıldığında kadınlar ve kadınsı özelliklerle uyumlu bulunabilmektedir. Ancak bu tür durumlar dışında kalan diğer siyasal etkinlik ve durumlar daha çok erkeksilik ve erkeklerle ilişkilendirilmektedir (Cırhinlioğlu ve Ok, 2011; Huddy ve Terkildsen, 1993). Siyasal alanda yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri; seçim sisteminin yapısı ve hükümetin yaklaşımı gibi siyasal etmenlerin yanında, eğitim ve meslek bakımından kadınların erkeklere oranla dezavantajlı konumda olmaları gibi sosyo-ekonomik etmenler ve toplumda siyasal etkinliklere dair bakış açısı gibi kültürel etmenlerin toplamından ortaya çıkan bir sonuçtur (Kenworthy ve Malami, 1999).

Kısaca belirtmek gerekirse, siyasal katılım ilgi, bilgi, zaman ve duruma göre para gibi kaynaklara sahip olmayı gerektirmektedir. Bu bilgiyle tutarlı olarak, toplumsal cinsiyetlerinin sunduğu avantajlar sayesinde söz konusu kaynaklara erişimleri daha kolay olan erkeklerin siyasal katılım düzeyleri kadınlarınkinden yüksektir. Siyasal katılım açısından gözlenen bu cinsiyet eşitsizliğini gidermek için; hukuksal ve ekonomik alanlarda yapılacak düzenlemelerin yanında, geleneksel cinsiyet rolleri ideolojisinin ve cinsiyetçi kalıpyargıların da değiştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Çalışma kapsamında siyasal katılım ile ilişkisi incelenen unsurlardan bir diğeri olan siyasal yeterlik de toplumsal cinsiyet ideolojisinden bağımsız değildir (Verba ve ark., 1997). İzleyen başlık altında bu değişkenden söz edilmekte, ardından siyasal yeterliğin toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal katılımı olan ilişkisine değinilmektedir.

Siyasal Yeterlik

Siyasal yeterlik, bireylerin içinde yaşadıkları siyasal sistemi oluşturan unsurlarda değişiklik yapabilecekleri, dolayısıyla siyasal işleyiş üzerinde bireysel ya da toplu olarak etkili olabilecekleri yönündeki inançlarını ifade etmektedir (Finkel, 1987; Kalaycıoğlu, 1983). Bireylerin gerçekleştirecekleri eylem ve tepkilerle çevrelerinde ve olaylar üzerinde değişiklik yaratabileceklerine yönelik sahip oldukları inancı ifade eden etkinlik duygusu, siyasal yeterliğin kaynağı olarak görülmektedir (Baykal, 1970; Fernandez-Ballesteros ve ark., 2002; Jung- Kim ve Gil de Zugina, 2011; Kapani, 1998).

Siyasal yeterliğin içsel yeterlik ve dışsal yeterlik olmak üzere iki boyutundan bahsedilmektedir. Bir bireyin siyasal konuları anlayabilme ve siyasal süreçler üzerinde etkili olabilme kabiliyetinde olduğuna yönelik inancı *içsel yeterliği* temsil etmektedir. Bireyin, siyasal karar mekanizmalarının vatandaşların talepleri karşısında sorumluluğu olduğuna yönelik inancı ise *dışsal yeterliği* ifade etmektedir. Başka bir deyişle içsel yeterlik bireyin kendi kabiliyetlerine yönelik algısını ifade ederken, dışsal yeterlik hükümetin vatandaşlara karşı olan sorumluluğuna yönelik algıyı ifade etmektedir (Balch, 1974; Lassen ve Serritzlew, 2011). Siyasal yeterlik, siyasal katılımın “psikolojik katılım” (psychological involvement) ve “etkin katılım” (active participation) olarak incelenen birbiri ile ilişkili iki boyutunu da etkileyen bir olgudur. Psikolojik katılım bireyin siyasal süreçlere yönelik ilgi ve bilgisini; etkin katılım ise bireyin siyasal süreçlerin şekillenmesine yönelik etkinliklerde bulunmasını ifade etmektedir. Bu çerçevede siyasal yeterlik duygusu psikolojik katılımı, psikolojik katılım ise etkin katılımı destekleyici bir işlev görmektedir. İçsel ve dışsal yeterlik düzeyi yüksek olan bireylerin siyasal sürece dair ilgi ve bilgisi artmakta ve siyasal süreçte rol oynama amaçlı etkinliklere dâhil olma olasılıkları yükselmektedir (Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001).

Wu’ya (2003) göre, siyasal kurum ve liderlere duyulan güven ve ekonomik ya da sosyal gelişmelere dair iyimser bakış açısı gibi öznel değerlendirmeler bireylerin siyasal yeterlik algısı üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Anderson’a (2010) göre, bir gruba ait hissetme, o gruba güven duyma ve grubun gereksinimlerinin karşılıklı güven temelinde karşılanacağına inanma gibi etmenlerin eşlik ettiği (bk., McMillan ve Chavis, 1986) *toplumsallık duygusunun* (sense of community) da içsel ve dışsal yeterlik üzerinde olumlu ve anlamlı etkisi vardır. Anderson (2010), toplumsallık duygusunun siyasal yeterliği artırmasının nedenlerinden birinin topluluğa ait olma duygusu olduğunu belirtmektedir. Bu duygu, ait olunan toplulukla birlikte dış dünya üzerinde etkili olunabileceğine yönelik algıyı ve güveni beslemektedir. Topluluğun benzer düşünceleri taşıyan bireylerden oluşması ve bu benzerliğin bireylerde düşüncelerinin etkililiğini destekleyici yönde bir algı yaratması da söz konusudur.

Psikolojik olan bu etmenlere ek olarak, toplumsallık duygusu topluluğun gerçekleştirdiği etkinlikler yoluyla siyasal süreç üzerinde etkili olunabileceğine dair bir güven duygusu da uyandırabilmektedir. Toplumsallık duygusunun içsel ve dışsal yeterlik üzerindeki olumlu etkisi, bireyin topluluğa olan aidiyet ve bağlılık düzeyi ile doğru orantılı bir seyre sahiptir. Anderson (2010), toplumsallık duygusunun siyasal yeterlik üzerindeki etkisinin farklı sosyo-ekonomik düzeydeki topluluklar için farklı olabileceğini; düşük statülü gruplara üye bireylerin kendilerini önemsiz, ilgisiz ve yalıtılmış hissedebileceğini, yüksek statülü gruplara ait bireylerde ise tam tersi etkiler görülebileceğini de eklemektedir.

Siyasal yeterlik, hem bireycilik hem de toplulukçuluk değerleri ile pozitif yönde ilişkilidir. Ancak bu ilişkinin, toplulukçu değerler ve siyasal yeterlik ilişkisi söz konusunda olduğunda daha güçlü olduğu görülmektedir (Eser ve Ertugay, 2013). Bunun nedeninin, topluluk olmanın bir birey olarak tek başına olmaktan daha güçlü hissettirmesiyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim bu görüşle tutarlı olarak, bireyin yaşadığı topluma dair sahip olduğu aidiyet duygusu da siyasal yeterlik duygusuyla pozitif yönde ilişkili bir olgu olarak değerlendirilmektedir (McCluskey, Deshpande, Shah ve McLead, 2004). Anılan bu değerler ile siyasal yeterlik arasındaki ilişkide bireysel yetkinlik algısı ve kolektif yetkinlik algısı da açıklayıcı olabilecek unsurlar olarak değerlendirilebilir. Karşılaşılan güçlüğün kişisel ya da toplumsal bir durum olmasına ve aynı zamanda güçlüğün yaşandığı alana (özel ya da kamusal yaşamın muhtelif alanları) bağlı olarak bireysel yetkinlik ya da kolektif yetkinlik algılarının işlev gösterdiği söylenebilir (Fernandez-Ballesteros ve ark., 2002).

Siyasal yeterlik kişilik özellikleri ile de ilişkilidir. Kısmen ve dolaylı da olsa dışadönüklük ve deneyime açıklık özelliklerinin siyasal yeterlik algısı üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Bu özelliklere yüksek düzeyde sahip olan bireylerin düşük düzeyde sahip olan bireylere kıyasla siyasal olarak yeterli hissetme eğilimleri daha yüksektir (Foschi ve Lauriola, 2014; Mondak ve Halperin, 2008; Pacheco ve Owen, 2015). Siyasal yeterlik düzeyi üzerinde etkisi olduğu düşünülen bir diğer değişken, internet ve televizyon gibi kitle iletişim kanallarının takibidir. Kitle iletişim kanalları vasıtasıyla siyasal gündem ve olayların takibi bireylerde siyasal alana yönelik ilgiyi canlandırmakta ve siyasetle ilgili bilgi düzeyini artırmaktadır. Böylece kitle iletişim kanallarının siyasal yeterlik duygusunu olumlu olarak etkilemesi söz konusu olmaktadır (Halbert, Lambe, Dudo ve Carlton, 2007; Kenski ve Stroud, 2006; Pasek, Feldman, Romer ve Jamieson, 2007).

Siyasal yeterlik hissi bir süreç içinde kazanılmakta ve birey tarafından kazanımı toplumsallaşma yolu ile olmaktadır (Baykal, 1970; Sohl ve Arensmeier, 2015). Bu bağlamda, sosyo-ekonomik ve psikolojik etmenlere ek olarak etkisi altında bulunan siyasal kültürün de bireyin siyasal yeterlik algısı üzerinde payı vardır.

Katılımı destekleyen ve katılım için yollar açan siyasal sistemlerde bulunan bireylerin siyasal yeterlik düzeyi, katılımı sınırlayıcı siyasal sistemlerde bulunan bireylerin siyasal yeterlik düzeyinden daha yüksektir (Baykal, 1970; Çukurçayır, 2000; Kalaycıoğlu, 1983). Benzer şekilde Iyengar (1980) da bireylerin siyasal yeterlik algısını siyasal sistemin vatandaşların talep ve şikâyetlerine cevap verebilme esnekliğinin belirlediğini ve bunun da bir süreç içinde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu nedenle siyasal sistemin türü (demokratik, otoriter gibi) önemlidir ve siyasal sistemin vatandaşların tepkilerine duyarlılık düzeyi arttıkça vatandaşların siyasal yeterlik algıları da yükselmektedir (Iyengar, 1980).

Yukarıda da belirtildiği gibi, siyasal yeterlik toplumsal cinsiyet ideolojisinden bağımsız değildir (Verba ve ark., 1997). Siyasal yeterlik bireylerin siyasal süreçlere dâhil olma olasılıklarını da yükselmektedir (Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001). Bu noktada, siyasal yeterliğin toplumsal cinsiyet ve siyasal katılımı olan ilişkisinden söz etmek uygun olabilir.

Siyasal Yeterlik, Toplumsal Cinsiyet ve Siyasal Katılım

Cinsiyet, toplumsal cinsiyet bağlamında siyasal yeterliği etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Daha önce de bahsedildiği gibi, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine bağlı bir toplumsallaşmanın sonucu olarak ekonomi ve siyasetle ilgili alanlar genellikle erkeklerin egemenliğindedir. Siyasal alan erkeksi bir alan olarak görülmekte ve erkek egemen bir etkinlik alanı olarak işlev göstermektedir. Kadınlara bırakılan alanlar ise ağırlıklı olarak ev ve aile bakımı ile ilgilidir. Bunların bir sonucu olarak tıpkı siyasal katılım gibi erkeklerin siyasal yeterlik düzeyleri de kadınlarınkinden yüksektir (Atabey, 2017; Bennett ve Bennett, 1989; Thomas, 2012).

Eğitim düzeyi ve gelir düzeyi yükseldikçe siyasal yeterlik düzeyi de yükselmektedir. Yüksek gelir ve yüksek eğitim beraberinde yüksek statü de getirdiği için bilgi ve bürokrasiye erişebilme imkanı da sağlayarak siyasal yeterlik algısını besleyebilmektedir (Caprara ve ark., 2009; Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001; Fernandez-Ballesteros ve ark., 2002; Pruyssers ve Blais, 2014; Wu, 2003). Yüksek gelir, yüksek eğitim ve yüksek statü gibi kaynakların toplumsal cinsiyet rollerinin yönlendirmesinin de etkisiyle daha çok erkekler için geçerli olduğu hatırlandığında, erkeklerin siyasal yeterlik düzeylerinin kadınlarınkinden daha yüksek olması anlaşılabilir. Ayrıca, sosyo-ekonomik düzeyin yüksekliği, bireyin özsaygısı ve iç kontrol odağı üzerinde de olumlu etkiye sahiptir. Böylece yüksek sosyo-ekonomik düzey siyasal yeterlik algısını psikolojik olarak da desteklemektedir (Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001) ve bu açıdan erkekler kadınlara kıyasla daha avantajlı görünmektedir.

Toplumsal cinsiyet ve siyasal yeterlik ilişkisi, içsel ve dışsal siyasal yeterlik boyutları açısından da değerlendirilebilir. İçsel yeterlik, siyasal meselelerde bireyin kendi yeteneklerine olan inancını ifade etmektedir ve eğitim, gelir ve meslek gibi sosyo-ekonomik unsurlardan beslenmektedir (Balch, 1974; Caprara ve ark., 2009; Lassen ve Serritzlew, 2011). Ne var ki kadınlar bu sosyo-ekonomik unsurlar açısından erkekler kadar avantajlı değildir. Nitekim bunun bir sonucu olarak, kadınların içsel yeterlik algıları erkeklerinkine kıyasla daha düşük düzeydedir (Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001; Clark ve Clark, 1986; Eser ve Dinç, 2012; Fernandez-Ballesteros ve ark., 2002; Pruyssers ve Blais, 2014).

Dışsal yeterlik, içinde yaşanılan mevcut siyasal sistemin vatandaşların taleplerine ne kadar duyarlı olduğu algısıyla ilgilidir (Balch, 1974; Lassen ve Serritzlew, 2011). Mevcut sistemin erkek egemen dünyası (Cirhinlioğlu ve Ok, 2011; Huddy ve Terkildsen, 1993; Kenworthy ve Malami, 1999; Trevor, 1999) kadınların dışlanmış hissetmelerine ve erkeklerinkine kıyasla dışsal yeterlik algılarının daha düşük düzeyde kalmasına neden oluyor olabilir.

Siyasal yeterlik duygusu, siyasal katılımı pozitif yönde ilişkilidir. Siyasal etkinlik duygusundaki artış siyasal katılımı artırmakta, siyasal katılımın artması ise etkinlik duygusunu beslemektedir. Etkinlik duysunun siyasal yeterliğin kaynağı olduğu (Baykal, 1970; Fernandez-Ballesteros ve ark., 2002) anımsandığında, siyasal yeterlik ve siyasal katılımın birbirleriyle karşılıklı ilişki içinde olan değişkenler olduğu söylenebilir (Eser ve Ertugay, 2013; Finkel, 1985; 1987; Ikeda ve ark., 2008).

Siyasal yeterlik ve siyasal katılım birbirlerini etkiledikleri gibi, mevcut siyasal sistemin niteliklerinden de birlikte etkilenirler. Siyasal sistemin katılıma açıklık ve vatandaşların tepkilerine duyarlılık derecesine bağlı olarak bireylerin siyasal etkinlik duygusu artıp azalabilmekte, buna bağlı olarak siyasal katılım düzeyleri de artış ya da düşüş gösterebilmektedir (Karp ve Banducci, 2008; Lassen ve Serritzlew, 2011). Örneğin, baskıcı siyasal sistemlerde siyasal katılım vatandaş taleplerinden çok mevcut otoritenin onaylanmasına hizmet etmektedir ve böyle sistemlerde vatandaşlar siyasal olarak etkin hissedememektedir. Sonuç olarak, siyasal yeterlik duygusu zedelenip azalmakta ve bireyler siyasal alana karşı ilgisiz hale gelmektedir. Demokratik siyasal sistemler ise karar mevkilerine gelecek kişilerin belirlenmesinden siyasi, ekonomik ve çevresel kararlara varana kadar tüm işleyiş üzerinde vatandaşların siyasal katılım yoluyla etkin olmasına olanak tanımaktadır. Bu ise vatandaşların hem siyasal etkinlik duygularını hem de siyasal katılımlarını destekleyici bir etki yaratmaktadır (Baykal, 1970; Çukurçayır, 2000; Pateman, 1971).

Siyasal sistemin, siyasal katılım ve siyasal yeterlik üzerindeki etkisi sunduğu siyasal katılım yollarının nasıl sonuçlandığıyla da ilişkilidir. Mevcut siyasal sistemde

takip edilen siyasal katılım yollarının sonuç verip vermemesine bağlı olarak bireylerin siyasal yeterlik düzeyleri değişebilmektedir. Bireyler takip ettikleri siyasal katılım yollarından sonuç aldıkça siyasal yeterlik duyguları pekişir ve katılıma devam ederler. Ancak takip ettikleri siyasal katılım yollarından sonuç alamazlarsa siyasal yeterlik duygusunun özellikle dışsal yeterlik boyutu zedelenir. Siyasal otoritelerin vatandaş taleplerine duyarlılığına olan güvenin ifadesi olarak görülebilecek dışsal yeterlik boyutunun zedelenmesi, bireyleri zaman zaman protesto içeren farklı siyasal katılım etkinliklerine yönlendirebilmektedir (Madsen, 1987; Pollock III, 1983).

Siyasal yeterlik duygusunun siyasal katılıma olan temel etkisi, katılımı artırmasıdır. Özellikle dışsal yeterlik boyutuyla ilgili olan bu etki, siyasal katılımın işlevsel olduğu inancından kaynaklanmaktadır ve siyasal sisteme duyulan güvenden beslenmektedir (Hooghe ve Marien, 2013; Lassen ve Serritzlew, 2011). Siyasal katılımın bir boyutu olarak değerlendirilebilecek olan ideolojik bağlılık (ideolojik olarak kendini bir gruba ait hissetmek) ise siyasal katılımın siyasal yeterlik üzerindeki etkisine örnek teşkil etmektedir. İdeolojik bağlılığı yüksek olan bireylerin siyasal yeterlik düzeyi, ideolojik bağlanımı olmayan ya da düşük olan bireylerinkine kıyasla daha yüksektir (Caprara ve ark., 2009).

Sonuç ve Öneriler

Siyasal katılım, yurttaşlara yaşadıkları toplum üzerine söz söyleme olanağı sunan, demokratik bir toplumun olmazsa olmaz unsurlarındandır. Böylesine önemli bir konuda kadınlar erkeklerin oldukça gerisinde kalmaktadır. Örneğin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin internet sayfasına (<https://www.tbmm.gov.tr>) girildiğinde 2018 yılı Haziran ayı itibarıyla partilere göre milletvekillerinin cinsiyet dağılımları şu şekildedir: Adalet ve Kalkınma Partisi: 34 kadın milletvekili, 282 erkek milletvekili; Cumhuriyet Halk Partisi: 19 kadın milletvekili, 112 erkek milletvekili; Halkların Demokratik Partisi: 17 kadın milletvekili, 30 erkek milletvekili; Milliyetçi Hareket Partisi: 3 kadın milletvekili, 32 erkek milletvekili, İyi Parti 0 kadın milletvekili, 6 erkek milletvekili. Genel dağılıma bakıldığında ise mecliste yer alan 537 milletvekilinin 463'ünün (%86.22) erkek, 74'ünün (%13.78) kadın olduğu görülmektedir. Bu ve benzeri başka verilerin işaret ettiği gibi erkeklerin siyasal katılım düzeyleri kadınlarınkinden yüksektir ve eşitsizlikte toplumsal cinsiyetin erkeklere tanıdığı avantajlı konum ve rollerin büyük payı vardır (Güldü ve Ersoy-Kart, 2009; Kışlalı, 1987; Trevor, 1999). Benzer şekilde toplumsal cinsiyetin, yurttaşların siyasal katılım düzeylerini artıran etmenlerden olan siyasal yeterlik düzeyi üzerinde de etkisi vardır (Cirinlioğlu ve Ok, 2011; Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001; Huddy ve Terkildsen, 1993; ; Eser ve Dinç, 2012). Toplumsallaşma sürecinin atfettiği roller ve tanıdığı ayrıcalıkların bir sonucu olarak erkekler kendilerini siyasal alanda

daha yeterli algılamaktadır (Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001). Siyasal yeterlik algısının siyasal katılımı olan pozitif yönlü ilişkisine bağlı olarak (Eser ve Ertugay, 2013; Finkel, 1985; 1987; Ikeda ve ark., 2008); bu algının erkeklerin siyasal katılım düzeylerinin kadınlarınkine kıyasla daha yüksek bir noktaya taşınmasında etkili olduğu düşünülebilir. Başka bir deyişle, siyasal alandaki kadın-erkek eşitsizliğinin giderilmesi için gerçekleştirilen hukuksal ve siyasal düzenlemelerin yanında, toplumsal cinsiyet kültüründe yer etmiş, kadınları siyasal alandan dışlayan kalıpyargıların ve davranış beklentilerinin iyileştirilmesi yönünde de adımlar atılması gerekmektedir. Bu doğrultuda atılabilecek en önemli adımlardan biri toplumda yaşayan bireylerin eğitim düzeylerinin yükseltilmesidir.

Eğitim düzeyinin yükselmesi, insanları toplumsal cinsiyetçi bakış açısından uzaklaştırarak, onların daha eşitlikçi değer ve yaklaşımları benimsemelerini sağlamaktadır (Öngen ve Aytaç, 2013; Özkan, 2014). Elbette eğitim ve toplumsal cinsiyet ilişkisinde eğitimin yalnızca düzeyi değil içeriği de önemlidir. Eğitim müfredatı, cinsiyet eşitliğini yansıtan, çağdaş ve modern değerleri kapsayan bir içeriğe sahip olduğunda bireylerin eşitlikçi tutum ve değerleri benimsemesine etki edecektir. Benzer şekilde, kadın ve erkeğin ders kitaplarında, diğer yayınlarda ve medyadaki temsillerinin benzer hale getirilmesi, uzun vadede toplumdaki bireylerin cinsiyetçi yaklaşımdan uzaklaşarak eşitlikçi bir bakış açısı benimsemelerini destekleyecektir. Bu yolla değişen algılar ve yükselen eğitim düzeyi sayesinde kadınlar kamusal ve siyasal alanda daha adil bir düzeyde temsil edilebileceklerdir. Bu gelişmelerin siyasal katılım alanına yansması da olumlu yönde olacaktır. Zira bilgi, zaman, yetenek ve gelir düzeyi gibi kaynakların artışı siyasal katılımı olumlu yönde etkilemektedir (Brady, Verba ve Scholozman, 1995).

Ayrıca, kadınların ve erkeklerin daha androjen yönelimli yetiştirilmeleri de uzun vadede toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesini destekleyecektir. Kadınsı ve erkeksi özelliklerin bir arada ve eşit düzeyde taşınması anlamına gelen androjenlik (Bem, 1975; 1981) sayesinde; kadınları yalnızca kadınsı, erkekleri yalnızca erkeksi özelliklerle sınırlandıran geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesine katkıda bulunulabilir ve bu yolla kısmen de olsa her iki cinsiyetin de siyasal alanlarda daha eşit konumlarda yer almaları sağlanabilir.

Siyasal yeterlik algısını güçlendirmek için de toplumsal düzeyde adımlar atılmalıdır. Siyasal yeterliğin dışsal yeterlik boyutu daha çok mevcut siyasal yapı ve işleyişten etkilenmektedir. Dolayısıyla, bu boyutun sağlıklı gelişimi için siyasal kültür ve siyasal mekanizmaların işleyişinde düzenleme yapılmalıdır. Ancak, siyasal yeterliğin içsel yeterlik boyutu daha çok toplumsal düzenden etkilenmekte ve kişinin kendisine yönelik değerlendirmelerini temsil etmektedir (Balch, 1974; Lassen ve Serritzlew, 2011). Bireylerin içsel yeterlik duygusunun geliştirilmesi için, toplumsal

cinsiyet için atılması önerilen adımlara benzer şekilde, toplumsal kültür ve düzen üzerinde değişiklik yaratmaya yönelik girişimlerde bulunulması yararlı olabilir. Örneğin, toplumsal cinsiyet sistemi siyasal alanı erkeklere özgüleyip kadınları dışladığı gibi; eğitim, iş ve gelir olanakları konusunda da kadınların erkeklere göre dezavantajlı konumda kalmalarına neden olmaktadır. Bu ise kadınların siyasal yeterlik düzeylerinin erkeklerinkine kıyasla düşük olmasıyla sonuçlanabilmektedir (Cirhinlioğlu ve Ok, 2011; Huddy ve Terkildsen, 1993; Kenworthy ve Malami, 1999; Trevor, 1999). Bu açıdan, toplumsal kültürün toplumsal cinsiyetten arındırılması çabalarının siyasal yeterlik açısından da yararlı olacağı öne sürülebilir.

Kaynakça

- Akıncı, S. (2014). Siyasal katılım düzeyleri üzerine bir inceleme. *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 33-45.
- Alesina, A., Giuliano, P. ve Nunn, N. (2013). On the origins of gender roles: Women and the plough. *The Quarterly Journal of Economics*, 128(2), 469-530.
- Alkan, T. ve Ergil, D. (1980). *Siyaset psikolojisi* (1. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Altan, C. (2011). Eğitim-siyasal eğilim ilişkisi: Mersin örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 313-329.
- Altındal, Y. (2009). Erkeksi siyasetin 'erk'siz dublörleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 351-367.
- Anbarlı-Bozatay, Ş. ve Kutlu, S. Z. (2014). Siyasette kadın temsili açısından 30 Mart 2014 Yerel Seçimi sonuçlarının Çanakkale ili örneğinde değerlendirilmesi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 12(16), 131-156.
- Anderson, M. R. (2010). Community psychology, political efficacy, and trust. *Political Psychology*, 31(1), 59-84.
- Arıkan, G. ve Yıldırım, Ş. (1993). Amerikan toplumunda kadınların yönetim kadrolarında yer alma koşulları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 45-53.
- Atabey, G. (2017). *Siyasal katılım ile siyasal yeterlik, toplumsal cinsiyet, sistemi meşrulaştırma ve dini yönelim değişkenlerinin ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balch, G. I. (1974). Multiple indicators in survey research: The concep " sense of political efficacy". *Political Metodology*, 1, 1-43.

- Baykal, D. (1970). *Siyasal katılma bir davranış incelemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155-162.
- Bem, S. L. (1975). Sex role adaptability: One consequence of psychological androgyny. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31(4), 634-643.
- Bem, S.L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354-364.
- Bennett, L. M. ve Bennett, S. E. (1989). Enduring gender differences in political interest the impact of socialization and political dispositions. *American Politics Research January*, 17(1), 105-122.
- Brady, H. E., Verba, S. ve Scholozman, K. L. (1995). Beyond SES: A resource model of political participation. *American Political Science Review*, 89(2), 271-294.
- Beauregard, K. (2016). Women's representation and gender gaps in political participation: do time and success matter in a cross-national perspective? *Politics, Groups, and Identities*, 1-27.
- Bulut, Y. (2000). Büyük şehirlerde katılımlı yönetimin hayata geçirilmesinde rol oynayan etmenler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 47-63.
- Camaj, L. (2014). The consequences of attribute agenda-setting effects for political trust, participation, and protest behavior. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 58(4), 634-654.
- Caprara, G. V., Vecchione, M., Capanna, C. ve Mebane, M. (2009). Perceived political self-efficacy: Theory, assessment, and applications. *European Journal of Social Psychology*, 39(6), 1002-1020.
- Childs, S. (2004). A British gender gap? gender and political participation. *The Political Quarterly*, 75(4), 422-424.
- Cirhinlioğlu, F. G. ve Ok, Ü. (2011). Kadınlar mı yoksa erkekler mi daha dindar? *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 3(1), 121-141.

- Clark, C. ve Clark, J. (1986). Models of gender and political participation in the United States. *Women & Politics*, 6(1), 5-25.
- Coff , H. ve Bolzendahl, K. (2010). Same game, different rules? gender differences in political participation. *Sex Roles*, 62(5), 318–333.
- Cohen, A., Vigoda, E. ve Samorly, A. (2001). Analysis of the mediating effect of personal-psychological variables on the relationship between the socioeconomic status and political participation: A structural equations framework. *Political Psychology*, 22(4), 727-757.
-  uhadar, A. (2006). * niversite  ğretim elemanları ve  ğrencilerinin demokrasi anlayışlarının siyasal toplumsallaşma bağlamında cinsiyet, bilim alanı, akademik aşama ve siyasal katılımcılık değişkenleri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
-  ukur ayır, M. A. (2000). *Siyasal katılma ve yerel demokrasi*. (1. Baskı). Ankara: Yargı Basımevi.
- Dahl, R. A. (1963). *Modern political analysis*. Englewood Cliffs: Prentize-Hall Inc.
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye’de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı. * alışma ve Toplum*, 2(21), 41-54.
- Değirmenci, N. ve Kaya, B. (2015). 2014 Başkanlık seçim sürecinde gençlerde siyasal güven ve sinizm: Genç diyojenlerden genç vatandaşa. *DergiPark*, 9(19), 109-125.
- Delphy, C. (1993). Rethinking sex and gender. *Women's Studies International Forum*, 16(1), 1-9.
- Demirgöz-Bal, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. *KASHED*, 1(1), 12-28.
- Dietrich, J., Schnabel, K., Ortner, T., Eagly, A., Garcia Retamero, R., Kr ger, L. ve Holst, E. (2013). Internalized gender stereotypes vary across socioeconomic indicators. *SOEP papers on Multidisciplinary Panel Data Research*, 558, 1-11.
- Din - Kahraman, S. (2010). Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik görüşlerinin belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 3(1), 30-35.
- Duran, H. (2005). Siyasal katılmayı etkileyen faktörler üzerine bir araştırma: Tavşanlı–Kütahya  rneęi. *D ml pınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 131-152.

- Eagly, A. H. ve Steffen, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(4), 735-754.
- Ereş, F. (2006). Türkiye’de kadının statüsü ve yansımaları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 40-52.
- Erol, M. (2008). Toplumsal cinsiyetin tutumlar üzerindeki etkisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 199-219.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği (Malatya örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 209-230.
- Ersöz, S. (2005). İnternet ve demokrasinin geleceği. *Selçuk İletişim Dergisi*, 3(4), 122-129.
- Eser, H. B. (2013). Siyasal bilgi edinme amacı ile internetin kullanımı, siyasal yeterlilik, ilgi ve katılım ilişkisi üzerine bir araştırma. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 1873-1893.
- Eser, H. B. ve Dinç, M. (2012). Üniversite öğrencilerinin bireysel düzey değişkenlerinin siyasal öz yeterlilik algısı üzerindeki etkileri: Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 159-187.
- Eser, H. B. ve Ertugay, F. (2013). Bireycilik-toplulukçuluk değerleri ile algılanan siyasal öz yeterlilik arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma: Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 221-244.
- Fernandez-Ballesteros, R., Diez-Nicolas, J., Caprara, G. V., Barbaranelli, C. ve Bandura, A. (2002). Determinants and structural relation of personal efficacy to collective efficacy. *Applied Psychology: An International Review*, 51(1), 107-125.
- Finkel, S. E. (1985). Reciprocal effects of participation and political efficacy: A panel analysis. *American Journal of Political Science*, 29(4), 891-913.
- Finkel, S. E. (1987). The effects of participation on political efficacy and political support: Evidence from a West German Panel. *The Journal of Politics*, 49(2), 441-464.
- Foschi, R. ve Lauriola, M. (2014). Does sociability predict civic involvement and political participation? *Journal of Personality and Social Psychology*, 106(2), 339-357.

- Gimpel, J. G. ve Schuknecht, J. E. (2003). Political participation and the accessibility of the ballot box. *Political Geography*, 22(5), 471-488.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde kadınların siyasal hayata katılım mücadelesi. *Yasama*, 10, 5-39.
- Güldü, Ö. ve Ersoy-Kart, M. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 98-116.
- Gümüşoğlu, F. (2008). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 39-50.
- Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 157-171.
- Güneş, M. (2010). Örgütlenemeyen kadınlar kenti: Antakya. 21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar: Değişim ve Güçlenme, 5, 309-315.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal cinsiyet ve din. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 4, 58-80.
- Halbert, R. L., Lambe, J. L., Dudo, A. D. ve Carlton, K. A. (2007). Primacy effects of the daily show and national tv news viewing: Young viewers, political gratifications, and internal political self-efficacy. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 51(1), 20-38.
- Harris, R. J. ve Firestone, J. M. (1998). Changes in predictors of gender role ideologies among women: A multivariate analysis. *Sex Roles*, 38(3/4), 239-252.
- Hooghe, M. ve Marien, S. (2013). A comparative analysis of the relation between political trust and forms of political participation in Europe. *European Societies*, 15(1), 131-152.
- Huckfeldt, R. R. (1979). Political participation and the neighborhood social context. *American Journal of Political Science*, 22(3), 579-592.
- Huddy, L. ve Terkildsen, N. (1993). Gender stereotypes and the perception of male and female candidates. *American Journal of Political Science*, 37(1), 119-147.
- Huntington, S. P. ve Nelson, J. M. (1976). *No Easy choice political participation in developing countries*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Ikeda, K., Kobayashi, T. ve Hoshimoto, M. (2008). Does political participation make a difference? The relationship between political choice, civic engagement and political efficacy. *Electoral Studies*, 27, 77-88.

- Iyengar, S. (1980). Subjective political efficacy as a measure of diffuse support. *The Public Opinion Quarterly*, 44(2), 249-256.
- Jennings, K. M. (1983). Gender roles and inequalities in political participation: Results from an eight-nation study. *The Western Political Quarterly*, 36(3), 364-385.
- Jeong, H. O. (2012). From civic participation to political participation. *Voluntas*, 24, 1138-1158.
- Jung, N., Kim, Y. ve Gil de Zuniga, H. (2011). The mediating role of knowledge and efficacy in the effects of communication on political participation. *Mass Communication and Society*, 14, 407-430.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma-Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir inceleme*. İstanbul: Gür-Ay Matbaası.
- Kam, C. D. ve Palmer, C. L. (2008). Reconsidering the effects of education on political participation. *The Journal of Politics*, 70 (3), 612-631.
- Kapani, M. (1998). *Politika Bilimine Giriş* (10. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karaca, Y. ve Papatya, N. (2011). Reklamlardaki kadın imgesi: Ulusal televizyon reklamlarına ilişkin bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 479-500.
- Karaçor, S., (2009). Yeni iletişim teknolojileri, siyasal katılım, demokrasi. *Yönetim ve Ekonomi*, 16 (2), 121-131.
- Karp, J. A. ve Banducci, S. A. (2008). Political efficacy and participation in twenty seven democracies: How electoral systems shape political behavior. *British Journal of Political Science*, 38(2), 311-334.
- Kenski, K. ve Stroud, N. J. (2006). Connections between internet use and political efficacy, knowledge and participation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 50(2), 173-192.
- Kenworthy, L. ve Malami, M. (1999). Gender inequality in political representation: A worldwide comparative analysis. *Social Forces*, 78(1), 235-269.
- Kışlalı, A. T. (1987). *Siyaset bilimi* (1. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Kite, M. E., Deaux, K. ve Haines, E. (2008). *Gender Sstereotypes*. In F. L. Denmark & M. A. Paludi (Ed.), *Psychology of Wwomen: A handbook of issues and theories* (2nd ed.) (Pp. 205-236). Westport, CT: Greenwood Press.
- Krueger, J. I., Hasman, J. F., Acevedo, M. ve Villano, P. (2003). Perceptions of trait typicality in gender stereotypes: Examining the role of attribution and

- categorization processes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(1), 108-116.
- Lake, R. L. D. ve Huckfeldt, R. (1998). Social capital, social networks, and political participation. *Political Psychology*, 19(3), 567-584.
- Lassen, D. D. ve Serritzlew, S. (2011). Jurisdiction size and local democracy: Evidence on internal political efficacy from large-scale municipal reform. *American Political Science Review*, 105(2), 238-258.
- Leighley, J. E. (1990). Social interaction and contextual influences on political participation. *American Politics Research*, 18(4), 459-475.
- Madsen, D. (1987). Political self efficacy tested. *The American Political Science Review*, 81(2), 571-582.
- Martin, C. L. (1990). Attitudes and expectations about children with nontraditional and traditional gender roles. *Sex Roles*, 22(3/4), 151-164.
- McClurg, S. D. (2003). Social networks and political participation: The role of social interaction in explaining political participation. *Political Research Quarterly*, 56(4), 449-464.
- McCluskey, M. R., Deshpande, S., Shah, D. V. ve McLead, D. M. (2004). The efficacy gap and political participation: When political influence fails to meet expectations. *International Journal of Public Opinion Research*, 16(4), 437-455.
- McMillan, D. ve Chavis, D. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14, 6-23.
- McLead, J. M., Scheufele, D. A. ve Moy, P. (1999). Community, communication, and participation: The role of mass media and interpersonal discussion in local political participation. *Political Communication*, 16, 315-336.
- Metin, A. (2008). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 74-92.
- Milbrath, L. W. (1965). *Political participation (How and why do people get involved in politics?)*. Chicago: College Department, Rand McNally & Company.
- Mondak, J. J. ve Halperin, K. D. (2008). A framework for the study of personality and political behavior. *British Journal of Political Science*, 38(2), 335-362.
- Mora, N. (2005). Kitle iletişim araçlarında yeniden üretilen cinsiyetçilik ve toplumda yansımaları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(1), 1-7.

- Oktay, E. ve Pekküçükşen, Ş. (2009). Yerel yönetimlerin demokratikleşmesinin bir aracı olarak sivil toplum kuruluşları -Türkiye için kısa bir değerlendirme. *KMU SBF Dergisi*, 11(16), 172-186.
- Öngen, B. ve Aytaç, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 48(2013-2), 1-18.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-29.
- Özkan, D. (2014). Modern sosyal hayatta kadının toplumsal cinsiyetinin ve rollerinin dönüşümü: Geleneğe karşı modernite. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1239-1252.
- Öztaş, E. (2004). Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve olumlu ayrımcılık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(1), 203-235.
- Pacheco, G. ve Owen, B. (2015). Moving through the political participation hierarchy: A focus on personal values. *Applied Economics*, 47(3), 222-238.
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye’de cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığın analizi. *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1217-1230.
- Pasek, J., Feldman, L., Romer, D. ve Jamieson, K. H. (2007). Schools as incubators of democratic participation: Building long-term political efficacy with civic education. *Applied Developmental Science*, 12(1), 26-37.
- Pateman, C. (1971). Political culture, political structure and political change. *British Journal of Political Science*, 1(3), 291-305.
- Pollock III, P. H. (1983). The participatory consequences of internal and external political efficacy: A research note. *The Western Political Quarterly*, 36(3), 400-409.
- Prentice, D. A. ve Carranza, E. (2002). What women and men should be, shouldn’t be, are allowed to be, and don’t have to be: The contents of prescriptive gender stereotypes. *Psychology of Women Quarterly*, 26(4), 269-281.
- Pruysers, S. ve Blais, J. (2014). Anything women can do men can do better: An experiment examining the effects of stereotype threat on political knowledge and efficacy. *The Social Science Journal*, 51(3), 341-349.
- Rosenthal, S., Rosenthal, J. ve Jones, J. (2001). Preparing for elite political participation: Simulations and the political socialization of adolescents. *Social Science Quarterly*, 82(3), 633-646.

- Russell, K. P., Fraser, J. ve Frey, B. S. (1972). Political participation and income level: An exchange. *Public Choice*, 13(1), 113-122.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6(11-12), 1- 20.
- Sohl, S. ve Arensmeier, C. (2015). The school's role in youths' political efficacy: Can school provide a compensatory boost to students' political efficacy? *Research Papers in Education*, 30(2), 133-163.
- Sommers-Flanagan, R., Sommers-Flanagan, J. ve Davis, B., (1993). What's happening on music television? A gender role content analysis. *Sex Roles*, 28(11/12), 746-753.
- Straughn, J. B. ve Andriot, A. L. (2011). Education, civic patriotism, and democratic citizenship: Unpacking the education effect on political involvement. *Sociological Forum*, 26(3), 556-580.
- Şimşek, H. (2011). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın üreme sağlığına etkisi: Türkiye örneği. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 119 -126.
- Terzioğlu, F. ve Taşkın, L. (2008). Kadının toplumsal cinsiyet rolünün liderlik davranışlarına ve hemşirelik mesleğine yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(2), 62-67.
- Toğan, H. (2006). *Politik katılımın eğitim düzeyi, cinsiyet ve psikolojik değişkenler bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Thomas, M. (2012). The complexity conundrum: Why hasn't the gender Gap in subjective political competence closed? *Canadian Journal of Political Science*, 45(2), 337-358.
- Trevor, M. (1999). Political socialization, party identification, and the gender gap. *Public Opinion Quarterly*, 63, 62-89.
- Tripp, A. M.(1994). Gender, political participation and the transformation of associational life in Uganda and Tanzania. *African Studies Review*, 37(1), 107-131.
- Ünal-Erzen, M. ve Eroğlu-Yalın, B. (2011). Siyasal kültürün temel paradigmaları üzerine: Kültürden, siyasal toplumsallaşma, örgütlenme ve katılma süreçlerine yansıyanlar. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 41, 49-61.
- Üste, R. B., Yüksel, B. ve Çalışkan, S. (2007). 2007 genel seçimlerinde siyasal pazarlama tekniklerinin kullanımı ve İzmir ili örneği. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 213-232.

- Vecchione, M. ve Caprara, G. V. (2009). Personality determinants of political participation: The contribution of traits and self-efficacy beliefs. *Personality and Individual Differences*, 46, 487-492.
- Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2007). Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 14(2), 26-38.
- Verba, S., Burns, N. ve Scholzman, K. L. (1997). Knowing and caring about politics: Gender and political engagement. *The Journal of Politics*, 59(4), 1051-1072.
- Verba, S., Nie, N. H. ve Kim, J. (1980). *A Seven-Nation Comparison Participation and Political Equality*. Newyork: Cambridge University Press.
- Verhulst, B. (2012). Integrating classical and contemporary explanations of political participation. *Twin Research and Human Genetics*, 15(1), 42-51.
- Vogel, D. L., Wester, S. R., Heesacker, M. ve Madon, S. (2013). Confirming gender stereotypes: A social role perspective. *Sex Roles*, 48 (11-12), 519-528.
- Wu, C. (2003). Psycho-political correlates of political efficacy the case of the 1994 New Orleans Mayoral Election. *Journal of Black Studies*, 33(6), 729-760.
- Yaşın-Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal cinsiyet- sosyal psikolojik açıklamalar* (1.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yaylı, H. ve Eroğlu, G. (2015). Yerel katılım bağlamında Türkiye’de kadın temsili. *International Journal of Science Culture and Sport*, 4(3), 504-524.
- Zúñiga, H. G., Jung, N. ve Valenzuela, S. (2012). Social media use for news and individuals' social capital, civic engagement and political participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 17(3), 319-336.